

ILMIY- MA'RIFIY ASARLAR MANBASHUNOSLIGI "SIROJUL MUSLIMIN" ASARI MISOLIDA

Bozorov Vahobiddin Nuriddinovich

Mir Arab oliy madrasasi o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ilmiy va ma'rifiy asarlar manbashunosligi hamda, uning "Sirojul muslimin" asarida o'rni haqida so'z boradi.*

Kalit so'zlar: *Millat, ilmiy, ma'rifiy, kitoblar, dramazoslik, zamon, joy, jamiyat, Navoiy, Husayn Boyqaro, arab, fors.*

Har bir millatning o'z ma'naviy qiyofasi mavjud. Bugungi kunda har tomonlama taraqqiy topib borayotgan jamiyatimizda ma'naviyatni yuksaltirish yuksak vazifalardan biridir. Ma'naviyatimizni yanada rivojlantirishda esa millatimiz tarixini, ma'naviy qiyofasini o'zida badiiy aks ettirgan tarixiy badiiy hamda ilmiy asarlarning ahamiyati va o'rni beqiyosdir. O'zbek adabiyotida bunday asarlar juda ko'p. Ular yosh avlodni barkamol qilib voyaga yetkazishda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy- ma'rifiy asarlar manbashunosligi, ilmiy va ma'rifiy asarlar bilan bog'liq bo'lgan tushunchadir. Bu tushuncha, ilmiy va ma'rifiy asarlar orasidagi aloqani, ulardagi muqobil ko'rsatishni, mazmun va maqsadlarini ifodalaydi. Ilmiy asarlar, amaliyotdan mustaqil ravishda olingan ilm-fan bilimlari muammolari yoki savollari haqidagi tadqiqotlarni ifodalovchi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bu tarz asarlar, nazariya va amaliyotni bir qator masalalarda birlashtiradi. Ularning manbasi ilm-fan fanidan kelgan ma'lumotlarga asoslanadi. Ilmiy asarlarning manbasi qo'llangan kitoblar, darsliklar, monografiyalardir. Ma'rifiy asarlar esa adabiyotga oid bo'lib, san'atning turli sohalarida yozilgan kitoblar, dramazoslikning bir qator turli janrlariga mansub teatrlar, poeziya to'plamlari va hokazo ni tark etadi. Ma'rifiy asarlarning manbasi adabiy adabiyotidir. U erda san'atshunoslarning insoniy mazmunlarni ifodalash shakllari yoritilgan. Ilmiy- ma'rifiy asarlarning manbashunosligi esa ulardagi muallifning manbani, asar tili va uslubini ifodalaydi. Bu tarz asarlarda muallifning ixtisosiyli, mavzusi va maqsadlari o'ziga xosdir. Shuningdek, muallifning ijodi va fikriy merosi ham ilmiy- ma'rifiy asarlar manbashunosligiga ta'sir qiladi.

Bundan tashqari, ilmiy- ma'rifiy asarlarning manbashunosligida ulardagi ravish, nazariya va amaliyotning yaxlitligi, o'zaro bog'liqlik va muvofiqlik ham qatnashadi. Asarlarda juda katta ahamiyatga ega bo'lgan shartlar – zamon, joy, jamiyatning tarixiy-kulturologik xususiyatlari ham tasir ko'rsatishi mumkin. Bu esa asarlar ichidagi ma'lumotlarni nazariya va amaliyot bilan bog'lashni talab qiladi. Shu sabablarga ko'ra, ilmiy- ma'rifiy asarlar manbashunosligi ularni ilmiy maslahatlar bilan bog'lashni, ular orasida shaxsiylashtirishni talab qiladi. Bu esa ilm-fan va adabiyot sohalarining farazmandlari orasidagi bog'lanishni kuchaytirib boradi.

Ilmiy-ma'rifiy asarlar manbashunosligi, ilm fanining rivojlanishi va ma'lumotlarning oshirilishi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan manbalarni ifodalaydi. Bu manbalar, ilmiy tadqiqotlarni olib borishda asosiy rolini oynayadi va ilm-fan sohasidagi yangiliklarni o'rganishda yordam beradi. Bu asarlar manbashunosligi tarixiy, nazariy, amaliy va tahliliy maqolalardan iborat bo'lishi mumkin. Tarixiy manbalar, bir davrda yoki davrning boshqa bir jihatini o'rganish uchun qo'llanilgan tarixiy hujjatlardir. Nazariy manbalar esa ilmiy tadqiqotlar, konseptualar, teoriyalar va falsafiy fikrlardan iboratdir. Amaliy manbalar esa amaliyotga oid qoidalarni va yo'llanmalarni tushuntiradilar. Tahliliy maqolalar esa mavzuga oid ma'lumotlarni analiz qilib beradilar.

Ilmiy-ma'rifiy asarlar manbashunosligining ahamiyati shundayki, ularni foydalanuvchilar keng tartibda topish va ularni ichimlik sifatida ishlatish imkonini beradi. Ular bilimdonlar uchun ham muhimdir, chunki ular ilm-fan sohasidagi yangiliklarni o'rganish va rivojlanishlarini ta'minlashda yordam beradi. Bu asarlar manbashunosligi, barcha sohalarda ilm-fan amaliyotini rivojlantirishga yordam beradi va yangi bilimlar, texnologiyalar va fikrlarni o'rganishga imkon beradi.

Bundan tashqari, ilmiy-ma'rifiy asarlar manbashunosligi dashtga o'tgan zamanlarda ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Bu asarlar tarixiy va madaniy hujjatlarni saqlab qolish, ularni qayta takrorlash va ulardan foydalanish imkonini beradi. Bunday qilib, mavjud rivojlanuvchi jamiyat kengayishi bilan birgalikda ma'lumotlarning to'plash (anketa, kitoblar, elektron kutubxonalar kabi) va ulardan foydalanishni yanada osonlashtiradi. Barcha bu sabablarga ko'ra, ilmiy-ma'rifiy asarlar manbashunosligi ilm-fan sohasida o'rganilgan bilimdonlikning ham joriy etilishi uchun zarur bo'lib turadi. Bu asarlar, ilm fanining asosiy manbalaridir va uning rivojlanishi va tarqalishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Hijriy 905-yilda (milodiy 1499-1500-y.) yozilgan bo'lib, jami 208 baytdan iborat. Ba'zi manbalarda 197 bayt deyiladi. „Siroj ul-muslimin“da muallif har bir oddiy musulmon bilishi zarur bo'lgan aqidaviy va fiqhiy masalalarni yoritishni maqsad qilib, islomning besh ruknini qisqacha tarzda o'zbek tilida bayon etgan. „Siroj ul-muslimin“ basmala bobi, kitobning yozilish sababi bayon etilgan bob, turli diniy mavzularga bag'ishlangan 25 bob va xotimadan iborat. Besh baytli basmala bobida Navoiy avval odob doirasida hamd, na't va salavot aytib, so'ng ushbu asarning yozilish tarixini quyidagicha bayon etadi.

Navoiy asarda dastlab shariat hukmlari hamda aqida qoidalarini bayon qiladi. Bu bejiz emas. Chunki shariatda e'tiqod birlamchi, amal e'tiqodga nisbatan ikkilamchi darajada turadi. Xudoga va Uning payg'ambariga e'tiqod qilmasdan turib, shariat ahkomlarini bajarish — ildizi yo'q daraxtni parvarish qilish kabi samarasiz. Shuning uchun har bir inson eng avvalo e'ti-qod asoslari haqida muayyan tasavvurga ega bo'lishi lozim. „Siroj ul-muslimin“ning sodda til, ravon uslub hamda mantiqiy izchillik bilan yozilganligi o'rta asrlarda urf bo'lgan „nazmi ta'limiy“ (she'r bilan yoziladigan o'quv qo'llanma) an'ana-larini eslatadi. Arab va fors she'riyatida falsafa va irfon, axloq

va din, riyo-ziyot va lug'atshunoslik fanlariga bag'ish-langan she'riy asarlar mavjudligidan yaxshi xabardor bo'lgan Navoiy „Siroj ul-muslimin“ vositasida ushbu an'anani turkiy she'riyatga ham joriy qilishga erishgan. Shuningdek, Husayn Boyqaro olib borayotgan bag'rikeng-lik siyosati tufayli Hirotda faoliyat olib borayotgan boshqa mazhab va firqalarning aqidalarini kamsitmagan holda o'zi e'tiqod qilgan ahli sunna va jamoaning mo'tadil qarashlarini himoya qilib chiqqan. „Siroj ul-muslimin“ o'zbek tilida yaratilgan ilk diniy-aqidaviy manbalarining biri sifatida ham katta ahamiyatga ega

"Sirojul muslimin" asari, ilmiy-ma'rifiy asarlar manbashunosligi bilan mashhur bo'lgan bir asardir. Bu asar, islomiy tarbiya va ma'rifatning keng qamrovli mavzularini o'z ichiga olgan, musulmonlar uchun muhimdir. "Sirojul muslimin"ning maqsadi, musulmonlarni islomiy qadriyatlar bilan tanishtirib, ularning imon va amalini mukammal qilishga yordam berishdir. Bu asar, islomiy nazoratlarga oid savollar va javoblar orqali tuzilgan bo'lib, umumiy musulmon jamiyatining masalalarini ko'rsatib beradi. "Sirojul muslimin"da aqidaviy masalalar, ibodat usullari, diniy xarakteristikalar va axloqiy masalalar kabi bir nechta muhim mavzular ko'rsatiladi. Bu asarni yozgan muallif yoki mualliflar haqida ma'lumot yo'q. Ammo "Sirojul muslimin" asari millatlararo darajada tanilgan va o'n yillardan buyon musulmon jamiyatlarda ommabop bo'lgan bir kitobdir. Bu kitob islom dinining amaliyoti va uning prinsiplari haqida to'liq ma'lumot beradi.

"Sirojul muslimin" asari misol sifatida ko'rinishi bilan musulmonlarning islomiy qadriyatlar va amallar bilan tanishishiga yordam beradi. Bu asarni o'qib chiqish, insonning islomiy amalini yanada rivojlantirishi uchun foydali bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ta'lim to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. - T.: O'zbekiston, 2020.
2. Mirziyoev Sh.M. Adabiyot va san'at, madaniyatni rivojlantirish - xalqimiz ma'naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir. "Xalq so'zi", 2017-yil 4-avgust.
3. Mirziyoev Sh.M. O'qituvchi va murabbiylar - yangi O'zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir. O'qituvchi va murabbiylar kuniga bag'ishlangan tantanali marosimdagi tabrigi," Xalq so'zi", 2020-yil 1-oktyabr. № 207. (7709) 3-bet.
4. Boboxonov A., Maxsumov M. Abdulla Avloniy. Pedagogik faoliyati. T., 1996.
5. Abdulla Avloniy . Tanlangan asarlar. 1-jild T., 1998 yil., Abdulla Avloniy . Tanlangan asarlar. 2-jild T., 2006 yil.